

Simons

Een andere verhouding was in de grondwet niet te vinden. Ik ben het ermee eens als wordt gezegd, dat het daarbij meer gaat om een meer procedurele beslissing, terwijl nu een vijfde deel van de leden zal uitmaken of de enquête zal worden gehouden. Ik wijs er echter op, dat daarnaast de zaak voor het forum van de gehele Kamer wordt gebracht.

Er zal zeker over worden gedebatteerd. Wordt door vele andere leden, niet behorende tot het vijfde gedeelte, uiteengezet dat een gemakkelijker weg kan worden gevolgd en dat het beslist niet nodig is, het zware middel van de enquête te gebruiken, dan heb ik het gevoel dat dit in veel gevallen tot een bezinning zal leiden. Ik zeg niet 'alle gevallen', want dat weet ik niet. De toepassing van de bepaling, dus de uitoefening van dit minderheidsrecht, zal mijns inziens tot een betrekkelijke uitzondering beperkt blijven.

Ik kom tot de vraag of het ontbreken van het beroep op het Bundesverfassungsgericht een bepaalde reden heeft. Men moet wel begrijpen dat er bijzondere oorzaken waren voor de instelling van het Bundesverfassungsgericht, die liggen in de geschiedenis van het land waar het is ingevoerd – dit is zacht uitgedrukt –, waar men – ik druk mij nu weer zacht uit – gedurende een belangrijk aantal jaren de democratie de rug heeft toegekeerd. Ik meen het niet zachter te kunnen zeggen. Men achtte daar een extra bescherming ter waarborging van de grondwet nodig. Tot dusverre is bij ons op dat punt in de beraadslagingen een ander standpunt naar voren gekomen. Ik meen dat dit een goed standpunt is, dat getuigt van begrip voor de zin voor het naleven van de grondwet door de leden van de Staten-Generaal die daarop – wij hebben dat vanochtend nog kunnen horen – een eed afleggen, dat zij haar getrouw zullen onderhouden.

Ik dacht, dat de Hollandse traditie voldoende was om niet te vrezen, dat door middel van een minoriteits-enquêterecht tegen de Grondwet zou worden gehandeld.

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Dit minderheidsenquêterecht zal mijns inziens illusoir zijn als de meerderheid, in strijd met de bedoeling van dit enquêterecht, het die minderheid door allerlei condities materieel gezien onmogelijk maakt. Daarvoor is in Duitsland die geschillenprocedure die in Nederland ontbreekt. Er is als het ware geen sanctie.

De heer **Simons**: (Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening) Mijnheer de Voorzitter! Ik ben er de geachte afgevaardigde erkentelijk voor, dat hij mij op dit punt nog tot een verduidelijking noopt. Als de minderheid van de Kamer een enquête wil die om welke reden dan ook duidelijk in strijd zou zijn met de Grondwet, dan zullen de tegenvertogen van de meerderheid mijns inziens die minderheid wel tot bezinning brengen. Ik heb de geachte afgevaardigde al gezegd, dat het Bundesverfassungsgericht ten opzichte van de besluiten van de Bondsdag op dit punt nooit is gevraagd daarover een oordeel te vellen. Volgens de geachte afgevaardigde zou een dergelijke bepaling al preventief werken. Ik zie dat toch niet.

Als deze bepaling in Duitsland niet had bestaan, had men zich naar mijn mening toch wel weten te redden. Het Bundesverfassungsgericht heeft vaak nuttige, maar voor de wetgevende macht soms ook wel te ver gaande uitspraken gedaan. Ik denk toch dat men niet vaak genoopt zou zijn om een oordeel hierover te geven, maar daarover kan men uiteraard van mening verschillen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen hiermede, de opmerkingen van de geachte afgevaardigden te hebben beantwoord.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: De stemmingen over deze ontwerpen van (rijks)-wet zullen worden gehouden bij de aanvang van de openbare vergadering van 16 december 1980.

De vergadering wordt van 15.10 uur tot 15.20 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepaling inzake de regeling van delen van het recht in algemene wetboeken en tot opnemng van een bepaling inzake algemene regels van bestuursrecht (15 046);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen betreffende de wetgevende macht en de algemene maatregelen van bestuur, alsmede tot opnemng van bepalingen betreffende andere voorschriften (15 047, R 1099);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot

verandering in de Grondwet van bepalingen inzake ambtenaren (15 048);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de buitenlandse betrekkingen (15 049, R 1100);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot het doen vervallen van de artikelen 73 en 190–192 (15 468);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de belastingen (15 575);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake uitzonderingstoestanden (15 681);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemng van een bepaling betreffende het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam (16 086)

en van:

de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken over een terugzendingrecht van de Eerste Kamer (16 131);

de brief van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken en de Minister van Binnenlandse Zaken over het standpunt van de Regering inzake de suggestie van de heer Feij betreffende het splitsingsrecht (Eerste Kamer, 14 213, nr. 102).

De beraadslaging wordt geopend.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Andriessen, die vandaag niet voor het eerst in de Staten-Generaal, maar wel voor het eerst als lid van deze Kamer het woord zal voeren.

□

De heer **Andriessen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wie kennis heeft genomen van de grondige voorbereiding en de behandeling van wetsontwerp 15 049, dat handelt over de grondwettelijke bepalingen inzake de buitenlandse betrekkingen, in de Tweede Kamer, kan zich afvragen, of er aanleiding bestaat, in deze kamer nog uitvoerig aandacht aan deze materie te schenken. Toch wil mijn fractie enige opmerkingen maken over deze uitzonderlijk belangrijke problematiek.

In de Tweede Kamer is gesproken over een slechts cosmetische operatie. Inderdaad zijn er geen essentiële wijzigingen voorgesteld in het reeds sedert 1953/1956 bestaande regime. Toch is

Andriessen

het evenzeer een beslissing van belang om het bestaande stelsel in beginsel ongewijzigd te laten als om er diepgaande wijzigingen in aan te brengen.

Een periode van 25 jaar moge op zich zelf, althans constitutioneel gesproken, kort zijn, in de snelle ontwikkeling van het internationale rechtsbestel, mondiaal bezien, maar in het bijzonder in het kader van de Europese Gemeenschap, kan het op zich zelf een tijdsduur zijn die heroverweging van het destijds ingevoerde stelsel wenselijk maakt.

Ik acht het op zich zelf dan ook niet onbegrijpelijk, dat tijdens de behandeling aan de overzijde gedachten zijn geuit, die beoogden, min of meer fundamentele wijzigingen in te voeren, met name wat betreft de doorwerking van het ongeschreven volkenrecht in onze nationale rechtsorde en het goedkeuringsrecht van het parlement inzake beleidsafspraken. Over beide aspecten kom ik straks nog nader te spreken.

Met name de ontwikkeling van de Europese Gemeenschap heeft het belang van de doorwerking van de internationale rechtsorde hier te lande vergroot. Men zal zich kunnen voorstellen, dat ik het als een voorrecht beschouw, op dit moment en vanuit het perspectief dat de voordracht, die de Nederlandse regering voor mijn lidmaatschap van de Europese Commissie heeft willen doen, biedt, over deze materie namens mijn fractie te mogen spreken.

Hetzelfde perspectief, hoe hoopvol en wenkend ook, betekent tegelijkertijd het einde van mijn zo kortelings aangevangen lidmaatschap van deze Kamer. Dat is een onvermijdelijkheid waaraan ik op grond van mijn prille ervaring in dit huis zeker geen vreugde beleef. Europa dwingt echter ook hierbij tot een keuze; een keuze die ik desondanks gaarne maak.

Ook de Tweede Kamer maakte deze keuze, toen zij de motie-Brinkhorst aannam, die uitsprekt dat nu Nederland is gaan behoren tot de bredere Europese rechtsorde, in geval van twijfel de bepalingen van de Grondwet zo moeten worden uitgelegd, dat het Europese integratieproces daardoor niet wordt belemmerd.

Het voornemen om deze uitspraak te doen, is door de Regering aan de overzijde niet met enthousiasme begroet. Ook voorstellers van de onderscheiden fracties geven hun eigen interpretatie aan deze uitspraak. Hoezeer die uitspraak ook uiting geeft aan de Euro-

pese gezindheid van de Tweede Kamer, een gezindheid waarover wij ons slechts kunnen verheugen, kan toch de vraag rijzen of, gegeven de strakke regels voor de rechtstreekse doorwerking van het volkenrecht die de Grondwet bij aanvaarding straks zal geven, dergelijke generale, leidende interpretatieregels behoren te worden meegegeven.

Er zou getornd kunnen worden aan de zorgvuldige regeling van toetsing die in het voorstel dat op tafel ligt nu eens aan de rechter toekomt, dan weer aan de wetgever is voorbehouden. Ook kan de vraag rijzen of een dergelijke opdracht aan regering en rechter niet in strijd zou kunnen komen met het beginsel dat juist ook op aandrang van de Tweede Kamer in artikel 5.2.0 is uitgesproken, namelijk dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert.

Moet onder alle omstandigheden worden aangenomen dat bij twijfel de Europese integratie behoort te prevaleren boven de soms wellicht verder reikende mondiale orde? Uiteraard zie ik graag dat de Europese integratie een zodanig verloop zou hebben, maar er kan op voorhand daarvan immer worden uitgegaan.

Ik acht het overigens allerminst uitsluitend dat het Nederlandse parlement op korte termijn de gelegenheid krijgt om door werkelijke prioriteitenkeuzen van zijn Europese gezindheid te doen blijken. De problematiek die in Europa aan de orde is, zal daar alle aanleiding toe geven.

Wat de interpretatie van de Grondwet betreft, lijkt mij de richtlijn voor het te voeren beleid meer voort te vloeien uit de algemene opdracht tot het bevorderen van de internationale rechtsorde, terwijl de vraag voor de toetsing wordt beoordeeld aan de hand van het wettelijk stelsel waarbij overigens alle ruimte voor modaliteiten in de uitvoering aanwezig blijft in het kader van de wettelijke uitwerking daarvan die nog moet komen.

Mijn fractie acht het overigens juist dat tijdens de behandeling in de Tweede Kamer de bevordering van de internationale rechtsorde als opdracht toch weer in de Grondwet is neergelegd. Hoewel uiteraard een dergelijke bepaling een zeker declaratoir karakter heeft, spreekt zij toch uit de nadrukkelijke wil van regering en volksvertegenwoordiging om niet de nationale soevereiniteit der staten als enige norm te zien, maar juist van een mondiale rechtsorde heil te verwachten.

Dat lijkt ook vanuit de traditie meer dan ooit te passen in de internationale

ontwikkelingen van onze dagen, waarin handhaving van de Rechten van de Mens en een billijker verdeling van de materiële goederen meer en meer een centrale plaats zijn gaan innemen.

Het wetsontwerp volgend, maak ik thans een enkele opmerking over de goedkeuring van verdragen. Materieel wordt in de bestaande regeling niets gewijzigd. Verdragen binden niet dan na goedkeuring door de Staten-Generaal. De wet regelt de modaliteiten, waaronder de gevallen waarin geen goedkeuring is vereist. Afwijking van de Grondwet, behoeft een gekwalificeerde meerderheid van tweederde der uitgebrachte stemmen. Volkenrecht gaat boven de Grondwet, mits aan deze eis is voldaan. Dat blijft zo en daarmee is mijn fractie het eens.

De voorgestelde regeling is tamelijk lapidair. Zeer veel wordt per regeling aan de nadere wetgeving overgelaten. Dit betreft echter wel de wetgever. Geen delegatie derhalve en ook daarmee zijn wij het eens. De discussie in de Tweede Kamer maakt het overigens duidelijk dat bij de uitwerking van deze wet verschillen van inzicht zullen kunnen blijken over de vraag wanneer bij voorbeeld een verdrag uitsluitend de uitvoering van een goedgekeurd verdrag betreft.

Het is duidelijk dat in het oordeel over die vraag de toegenomen betrokkenheid van het parlement bij het buitenlands beleid tot uiting kan komen. Ik verwacht overigens dat dit wel tot uiting zal komen.

Wie kijkt naar de historische ontwikkeling van die betrokkenheid, kan zich op zich zelf alleen maar erover verheugen, dat in de loop der jaren ook het buitenlands beleid verder is gedemocratiseerd. Ook het buitenlands beleid wordt gevoerd onder de ministeriële verantwoordelijkheid, zoals wij die kennen, maar dan ook wel onder een eigen verantwoordelijkheid.

In dit geval wordt die gedachte als het ware nog eens heel pregnant uitgedrukt in het al eerder genoemd artikel 5.2.0 waarin de algemene opdracht tot bevordering van de internationale rechtsorde aan de Regering wordt gegeven.

Op de uitvoering van die taak behoort het parlement de Regering te controleren. Daarmee strijdt uiteraard niet de parlementaire dikwijls blijkende behoefte om via beleidsdebatten richtlijnen voor de wijze waarop die doelstelling wordt gerealiseerd, mee te geven. Aan de vorm echter die deze parlementaire betrokkenheid soms aanneemt, kan vanuit de bestaande staat-

Andriessen

kundige verhoudingen mijn fractie niet altijd ongeclausuleerde medewerking verlenen.

Het gaat daarbij niet alleen om de slagvaardigheid van het buitenlands beleid, maar ook over plaats en taak van de volksvertegenwoordiging ten aanzien van het beleid waar de parlementaire actie een toetsende en controlerende behoort te zijn.

In dit verband is het wellicht niet helemaal onbegrijpelijk dat met name de heer Brinkhorst aan de overzijde pogingen in het werk heeft gesteld om een goedkeuringsrecht van de Staten-Generaal te creëren voor beleidsafspraken die niet als verdragen kunnen worden aangemerkt.

Ook hier is naar onze mening de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid aan de orde. Voorafgaande goedkeuring van beleidsafspraken zonder verdragskarakter zou naar onze mening aan het juist functioneren van die verantwoordelijkheid afbreuk doen.

Het past daarenboven evenmin naar onze opvatting in ons constitutionele systeem om door een parlementaire goedkeuringsprocedure een afspraak, die kennelijk niet als verdrag is bedoeld, toch een soort van verdragsstatus te geven.

Hoe daarenboven zouden moeten worden onderscheiden beleidsafspraken die een zodanig karakter wel zouden hebben en andere waarvoor dit niet zou gelden, zoals de in de discussie genoemde eenvoudige bestuursdaden in het dagelijks buitenlands beleid, blijft eveneens een vraag die, als ik haar betrek bij de eerder beschreven tendens, tot veelvuldige parlementaire discussie en derhalve tot gebrek aan slagvaardigheid aanleiding zou kunnen geven.

Ik wil thans een enkele opmerking maken over de problematiek van de rechtstreekse werking, waarover in de stukken en bij de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer indringen de beschouwingen zijn gegeven. Wij hebben in Nederland sinds 1953 een vervaagende regeling.

Bepalingen en verdragen van volkenrechtelijke organisaties die naar hun aard een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij bekend zijn gemaakt. Verder stellen een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van eerder genoemde besluiten geldende wettelijke voorschriften buiten toepassing als zij daarmee niet verenigbaar zijn. Het geschreven volkenrecht gaat boven het

nationale recht en bindt de burger rechtstreeks als het zich tot een ieder richt.

Dit stelsel is als zodanig nauwelijks bestreden. Wel is de vraag behandeld of aan het volkenrecht niet een verderstreckende werking zou moeten worden toegekend. Daarbij is met name het ongeschreven volkenrecht besproken. Het gaat hier om een rechtspolitieke keuze. Dit blijkt ook als men kijkt naar de adviezen die over deze materie in de loop der jaren zijn uitgebracht.

Een staatscommissie en Raad van State waren voorstander van het bestaande stelsel en de Regering heeft die lijn gevolgd. Die lijn is dat bij strijd tussen het ongeschreven volkenrecht en het nationale recht dit laatste prevaleert, en dat het derhalve niet aan de rechter wordt overgelaten in die gevallen de nationale wet buiten werking te stellen. De wetgever zal het nationale recht dan desgewenst dienen aan te passen.

Dit zo uitsprekende, mijnheer de Voorzitter, is er in onze kring toch nog een vraag gerezen, wanneer wij kijken naar een aantal formuleringen die in de stukken voorkomen. Zo lees ik onderaan blz. 12 van de memorie van toelichting, een zin waarin heel duidelijk wordt gezegd dat na de herzieningen van 1953 en 1956, op grond van de parlementaire geschiedenis wel kan worden aangenomen dat de huidige Grondwet een primaat van ongeschreven Volkenrecht boven nationale wettelijke voorschriften uitsluit.

En op blz. 1 van de memorie van antwoord voor de behandeling in deze Kamer lees ik, ten antwoord op een vraag die door de CDA-fractie is gesteld, letterlijk het volgende: 'Uitgaande van het standpunt dat een nationale staat in beginsel het geldende internationale recht, inclusief ongeschreven recht, in acht moet nemen, beantwoorden wij de vraag of het ongeschreven internationale recht dient te prevaleren boven het Nederlandse gecodificeerde recht, bevestigend.'

Om alle misverstand over deze ingewikkelde materie uit te sluiten, zou ik het op prijs stellen, indien van de zijde van de Regering over deze materie en over de exacte positie van het ongeschreven Volkenrecht in ons nationale recht een uiteenzetting zou kunnen worden gegeven.

Voor mijn betoog ga ik ervan uit dat in elk geval voor de rechtspositie van de burger – gezien vanuit het ongeschreven Volkenrecht – gekozen wordt voor een zo groot mogelijke rechtszekerheid. Dat klinkt helder en logisch en

het sluit ook logisch aan bij het gekozen systeem van goedkeuring van verdragen.

Het zou merkwaardig aandoen, indien ten aanzien van het ongeschreven Volkenrecht de rechter een positie zou toekomen – namelijk de mogelijkheid om af te wijken van het nationale recht – die met betrekking tot het geschreven Volkenrecht, blijkens de goedkeuringsprocedure, in eerste instantie aan het parlement is voorbehouden.

Toch is het systeem wellicht minder duidelijk dan het lijkt, mijnheer de Voorzitter. Vooreerst lijkt mij dit een gevolg van het feit dat in de wetgeving zelf de doorwerking van het ongeschreven Volkenrecht op een aantal plaatsen is voorzien en geregeld. Daar komt de rechter in elk geval een toetsend oordeel toe.

Vervolgens hangt het wellicht samen met de feitelijke ontwikkeling van de jurisprudentie. Ik wijs dan met name op de jurisprudentie van het Europese Hof, waarin bij voorbeeld nadere uitleg kan worden gegeven aan de inhoud van het begrip 'een ieder bindende bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke instellingen'.

Het is met name de uitspraak van het Europese Hof geweest die betrekking had op de eventueel voor de burgers bindende richtlijnen van de Europese Raad en de Europese Commissie, waardoor is komen vast te staan dat dit begrip aan nadere interpretatie onderhevig is.

Weliswaar is daarbij uitgesproken dat zo'n richtlijn – die naar haar aard alleen de staten bindt omdat ze is gericht op door staten te bereiken resultaten, maar die niet rechtstreeks de burgers bindt – alleen maar een binding naar de burgers zou kunnen krijgen, als de betreffende staat bij de uitwerking van zo'n richtlijn nalatig zou zijn.

Het is echter duidelijk dat dit soort situaties zich ook op andere terreinen kunnen voordoen. In dat geval zou inderdaad een verdere uitbreiding aan dit principe kunnen worden gegeven.

Een derde element waarmee dit kan samenhangen is gelegen in de feitelijke praktijk van het vragen van goedkeuring van verdragen. Daarover wordt in de stukken opgemerkt dat men er geen wijziging in kan brengen, maar op een bepaald ogenblik zou deze wel degelijk wijzigingen kunnen ondergaan.

Ik denk aan de praktijk dat goedkeuring van verdragen pas wordt ge-

Andriessen

vraagd op momenten waarop de uitvoeringswet of implementatiewet geheel gereed is. Dat is een praktische regel voor het beleid. Nergens staat dat het moet.

Het zou dus kunnen zijn dat bij voorbeeld bij zeer grote verdragen bij uitvoeringsregelingen voor verdragen – wij hebben in Nederland enige voorbeelden waarbij de implementatiewetten zeer lang onderweg zijn geweest – toch fricties en spanningen ontstaan, die wellicht de neiging zouden kunnen oproepen om dan toch ook in de rechterlijke macht een verdere verruiming van de bevoegdheden naar zich toe te trekken.

Ik denk dat op zich zelf ook daar in de toekomst de mogelijkheid van ruimte voor de rechter aanwezig is, indien althans de praktijk van een ruime verdraging bij belangrijke verdragen in het politieke leven zou worden gehandhaafd.

Wij zouden er op zich zelf vrede mee kunnen hebben als de Regering voor handhaving van die praktijk kiest. Het zou als het ware kunnen worden geformuleerd als een voorwaarde voor het functioneren van het systeem zoals dat in de Grondwet is neergelegd. Anderzijds zou dan, vanuit de tendens waarop ik wees, het zo snel mogelijk voldoen aan die voorwaarde eigenlijk ook onderdeel van het systeem behoren te zijn. Zou de Regering ons op dit punt wat meer houvast kunnen geven dan ik in de stukken met betrekking tot deze behandeling in de Tweede Kamer heb aangetroffen?

Uit dit hele betoog tot dusverre blijkt dat enerzijds in het systeem gestreefd is naar een zo scherp mogelijke formulering van bewoordingen als het gaat over de rechtszekerheidspositie van de burger, terwijl anderzijds in het systeem voldoende ruimte voor de ontwikkeling van de feitelijke toetsing en inspraak door de rechter is overgelaten. De Regering heeft in de stukken opgemerkt dat ook zij voorstander is van een niet al te enghartige interpretatie.

Toch geloof ik dat, gelet op de positie van de burger, op zich zelf de weg van een niet-enghartige interpretatie toch ook niet te luchthartig mag worden bewandeld. Ik denk dat in de praktijk van de goedkeuringsprocedures, zoals die in de Nederlandse politiek worden gevolgd, op dat punt van de zijde van de rijksoverheid een duidelijker en krachtiger aanpak zou moeten worden gekozen.

Ik realiseer mij, sprekende over de invloed van de rechter op deze hele

problematiek, dat de rechtsmacht van het Europese Hof, waarvan ik al eerder een uitspraak citeerde, hier een eigen en de ontwikkeling naar een Europese integratie ten goede komende invloed kan uitoefenen. Het verheugt ons op zich zelf uiteraard alleen maar dat deze rechtsmacht van het Europese Hof bestaat in een tijd waarin in- en externe factoren de voortgang van die integratie onder druk lijken te zetten.

Het toenemend belang van deze integratie, ook voor ons eigen land, is zeker niet de enige reden voor het grote belang van de constitutionele regels die thans in deze Kamer aan de orde zijn, maar wel een heel wezenlijke. Het is in deze gedachte, dat waar volkenrecht en nationaal recht elkaar raken en de verhoudingen precies moeten worden geregeld, voorbeelden aan het Europees recht worden ontleend.

Als men wijst op ontwikkelingen in de jurisprudentie, is het wederom Europa dat daarbij toonaangevend optreedt. Ik kan alleen maar hopen en vertrouwen dat na aanvaarding van de voorstellen, waaraan wij uiteraard van harte willen meewerken, volkenrechtelijk gezien Europa in Nederland de noodzakelijke ontwikkeling kan krijgen en daarmee Nederland in Europa.

De heer **Christiaanse** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal volgens afspraak in de fractie spreken over twee bepalingen, te weten die over het geldstelsel en die over de belastingen, voorgesteld in twee verschillende wetsontwerpen. Het wetsontwerp 15468 zal in het kader van het grondwetsversoberingsproces een van de aardige bepalingen uit de Grondwet doen verdwijnen, zoals vele andere aardige bepalingen wellicht ook verdwijnen uit de Grondwet.

Ik doel op het huidige artikel 73: 'De Koning heeft het recht van de munt. Hij vermogt zijn beeltenis op de muntspeciën te doen stellen.'

Overigens bepalen de huidige artikelen 191 en 192 van de Grondwet, die eveneens zullen vervallen, dat de wet het een en ander regelt over de munt.

Jeukens merkt in zijn recente afscheidscollege te Tilburg over 'Grondwetsherziening' op dat de Koning – hij gebruikt er een uitdrukking van Thorbecke – 'meer onzichtbaar' wordt in de nieuwe Grondwet. Hij zegt dan verder:

'In dit verband valt allereerst op, dat Minister Wiegel niet meer wat betreft de nieuwe Grondwet koninklijke bevoegdheden zou kunnen etaleren zoals destijds Donker Curtius dat deed'.

Zoals bekend was Donker Curtius de Minister van Justitie, die de grondwetsvoorstellen van 1848 verdedigde. Hij etaleerde toen onder andere het recht van de Koning op de munt. 's Konings recht op de munt stelt echter sinds lang niet zoveel meer voor, omdat de Grondwet de werkelijk belangrijke zaken ten aanzien van de munt aan de wetgever opdraagt.

Toch heb ik nog een vraag over de beeltenis. Volgt uit de schrapping van de bepaling van artikel 73 nu, dat ook de beeltenis van anderen dan het staatshoofd op de Nederlandse munt zal kunnen verschijnen, of is dit reeds thans mogelijk bij eenvoudige wettelijke regeling? Ik heb de Muntwet opgeslagen.

Deze wet bepaalt dat alle munten, met uitzondering van de gouden dukaat, maar dat is geen wettig betaalmiddel, het borstbeeld van de Koning dragen. Oud zegt daarover in het Constitutionele Recht van het Koninkrijk der Nederlanden (blz. 467) het volgende: 'Strikt genomen is dus door de wet de Koning het recht van vrije beschikking over de beeldenaar van alle munten ontnomen. Geheel overeenkomstig de Grondwet is dit niet'.

Ik ben van mening dat ook in de toekomst zal moeten worden aangenomen, dat de eenheid van de Nederlandse staat eveneens het best wordt symboliseerd met de Koning op de Nederlandse gulden.

Bij amendement van PvdA en CDA is aan de overzijde thans de bepaling in het wetsontwerp opgenomen van artikel 5.2.7a, luidende: 'De wet regelt het geldstelsel'. De beantwoording in de memorie van antwoord ook van onze vragen over deze bepaling is zeer bevredigend te noemen.

Het is inderdaad het beste de nieuwe bepaling te beschouwen als een modernisering in de Grondwet van de oude bepaling, waardoor de grondwettelijke basis van het geldstelsel wordt gewaarborgd. Zeiden de Romeinen niet reeds terecht, dat het geld de 'nervus rerum', de zenuw van alle zaken is?

Ik heb nog een tweede vraag, namelijk over de situatie, indien wij ooit zouden overgaan tot een volledig Europees geldstelsel. Betekent aanvaarding bij verdrag of besluit van de EG om op zodanig Europees geldstelsel in Nederland over te gaan dat $\frac{2}{3}$ meerderheid vereist is bij de goedkeuring?

Zie memorie van antwoord Tweede Kamer blz. 2 onderaan en blz. 3 bovenaan. Of betekent de grondwetsbepaling slechts, dat de wet het geldstelsel